

ДА ПОГЛЕДНЕМ В БЪДЕЩЕТО НА БЪЛГАРСКАТА ЕНЕРГЕТИКА

Милко Ковачев* пред Енергиен наблюдател, бр.2, септември 2006

2006 година може да бъде наречена година на преосмисляне на глобалните енергийни проблеми. Групата на икономически най-развитите държави в света Г-8 обсъжда в Москва въпроса за “Сигурност на енергийните доставки”. Европейската комисия предложи за пръв път в своята история приемането на обща (общностна) енергийна политика на Европейския съюз под мотото “Европейска стратегия за устойчива, конкурентна и сигурна енергия”, която да замени сбора от 27 национални енергийни политики.

Нефтът достигна до рекордни ценови равнища от 77 долара за барел, газът и другите енергийни ресурси го последваха. Китай и Индия са на път да се превърнат от най-населените държави в държави, които ще определят потреблението на енергийни ресурси в бъдеще, а от там и глобалното икономическо развитие.

България ратифицира Договора за Енергийната общност в Югоизточна Европа и е пред прага на пълноправно членство в Европейския съюз на 1 януари 2007г. Увеличи се външно-търговският дефицит и достигна 10,8% от БВП, основно поради вноса на енергийни ресурси (нефта с дял 23% и газа с 13% в първичния енергиен баланс) и нарасналите съответно тройно и двойно цени на тези ресурси на световните пазари и в България.

Тези глобални процеси намериха далечен отзвук и в България. На повърхността за съжаление се сблъскват най-вече мнения за един или друг проект и коментари за участниците в него, докато обсъждането на енергийната политика и нейните цели остават далеч от интереса на медиите и отсъстват от сериозните политическите полемики.

Кои са областите в които е необходимо да има повече яснота и формулирани цели на национално ниво?

- **Политически контекст:** От една страна, България формално участва в процеса на обсъждане на общностна енергийна политика, от друга води двустранен диалог с традиционния си доставчик Русия, като подценява диалога в рамките на регионалното сътрудничество в Югоизточна Европа и активното участие във формулирането на общата Европейска политика.
- **Сигурност на енергийни доставки:** много често този термин не се тълкува като “степен на подсигуряване на енергийните доставки или риск и надеждност при тях”, а като енергийна независимост, което в голяма степен се разминава със съвременното разбиране. Необходимо е и ясно разграничаване между двата основни елемента – сигурност на външните доставки и адекватност на енергийните системи. Външните доставки са основно ограничени до нефта и газа, а системната адекватност до инфраструктурата и преобразуващите енергийни инсталации, като електропроизводствени мощности и рафинерии.
- **Пазарни сили и конкуренция:** В зависимост от провежданата енергийна политика пазарните сили позволяват или движат пазара към ефективно и ефикасно развитие за достигане на целите на енергийната политика. В този случай преобладава икономическия разум. В противен случай финансовата или държавна намеса влияе на енергийните доставки и на структурата на потребление без това да е водено от икономическа целесъобразност.
- **Околна среда и промени в климата;** опазването на околната среда и промените в климата имат основна роля в политическия дневен ред, но могат да доведат до много различни резултати в зависимост от намесата на държавата. В някои случаи те водят до решаване на местни или регионални проблеми (напр. подобряване на качеството на въздуха, водата, управление на отпадъци) а в други случаи до решаването на глобални проблеми и проблемите на промените в климата, съотв. управление на емисиите на CO₂. В зависимост от целите на правителствата, резултатите могат да бъдат много различни по отношение на структурата по цялата енергийна верига и икономическите разходи за постигане на целите.
- **Енергийна структура (матрица)/Енергийни технологии (в т.ч. изследователска и развойна дейност);** това е класическа задача в обзора на енергийната индустрия. Същевременно, способността и/или ангажираността на

правителствата да формулират или да посочат определена енергийна структура в значителна степен ще определи ролята на отделните енергийни ресурси. Управлението или директното финансиране на нови енергийни технологии е специфична характеристика на поведението на правителствата. Ако преобладават пазарните сили, то икономическият разум определя общия резултат от провежданата политика. Ако националният суверинитет е приведен в конкретни действия, то тогава политическите сметки са определящи за резултата.

На проведения на 24 Март Европейски съвет, министър-председателите на страните-членки одобриха основните цели, залегнали в Зелената книга и призоваха Комисията да разработи подход за реализация на обща енергийна политика на ЕС. Страните-членки се ангажираха да ускорят прилагането на съществуващото законодателство за либерализацията на електроенергийния и газов пазар, за достигане на поставените цели в областта на енергийната ефективност и възобновяемите източници на енергия (ВЕИ), както и изграждането на проектите, залегнали в транс-европейските енергийни мрежи. За изпълнението на тези задачи, всяко правителство предлагайки различни сценарий за енергийно развитие преминава през два основни въпроса:

- 1) Ролята на държавата¹ – повече политико-стратегическо насочване на участниците или по-малко намеса в развитието на енергетиката и движение, насочвано от пазара и икономическата ефективност.
- 2) Националното срещу Глобалното², повече многостранно и глобално сътрудничество или изолираност от световните процеси и двустранни контакти.

Нека да се опитам да разгледам в такава координатна система провежданата в момента енергийна политика и резултатите, които може да очакваме. Сегашното поведение може да се определи като попадащо в квадранта “Национализъм и слабо ангажиране на държавата”.

Правителството наблюдава и от време на време открито толерира определени двустранни отношения в енергийната област. Тази тенденция на билатерализъм все пак не е много силна и това не води до съществен натиск за повишение на цените. Слаба е

¹ Ролята на държавата и степента на нейната ангажираност и намеса в енергийния пазар изисква ясно разбиране. Трябва да се подчертае, че разглежданите роли на държавата нямат връзка с разбирането за “силна държава” или “силно политическо лидерство”. Силната държава може много добре да управлява със слабо ангажиране или без интервенция, докато слабата държава може да бъде принудена да се намесва силно в резултатата от енергийния пазар. Държавата следва да предприема действия, които да подпомагат развитието на участниците на пазара.

² Под глобализъм тук се разбира свят, който развива многостранна рамка и предпочита да позволи пазарните сили и пазарните цени да доминират. А на другия край на спектъра, в който доминиращи са двустранните споразумения, регионализма и национализма при определянето на енергийната политика. В този случай, политиката, геополитиката и външната политика ще определят стратегията а не икономическият разум.

ролята на пазарните сили по отношение на търсенето и предлагането. Задоволяването със собствени ресурси намалява, тъй като България не успява да разработи своя основен проект в света на двустранните отношения следва “външни решения” .

Има стремеж към създаване на “Национален енергиен шампион”, който с течение на времето да се превърне в част от няколкото Европейски шампиона, които ще останат и които ще следват интересите на компаниите. Достъпът до пазара е труден за европейските компании и вследствие на традиционните отношения на ниво компания, ролята на енергийни гиганти като Газпром и Лукойл нараства на българския пазар.

България не подпомага процеса на изграждане на обща европейска енергийна политика. Акцентът пада върху избор на регионални партньори и водене на двустранна политика. Русия успява да развие своя енергиен потенциал на нетен износител. Европейския съюз не е в състояние ефективно да се приспособи към двустранните отношения с Русия, тъй като те са водени от външната политика, а не от енергийната политика.

Все пак, започналият процес на изграждане на единен енергиен пазар в ЕС напредва и играчите на пазара се сдобиват с видимостта, от която се нуждаят, за да оформят своето пазарно и инвестиционно поведение.

Ангажираността на правителството с въпросите на промените на климата е неясна и поведението е по-скоро в духа на “ще почакаме и ще видим”.

При тези условия енергийният сектор се развива по “учудващ” традиционен начин с акцент върху конвенционалните технологии. Въглицата изживяват известно съживяване като местен ресурс, но не на основата на съвременни горивни технологии. Независимо от липсата на публично финансиране на изследователски и развойни програми, възобновяемите източници са привлекателна опция, заради възри емането им като местни източници. Очакваното намаление на ролята на ядрените мощности не се материализира, най-вече заради общия, националистичен стремеж към “независимост”.

В резултат:

Природният газ, транспортиран по газопроводи, остава важно гориво.

Има слабо подобрене на енергийната ефективност.

В крайна сметка емисиите на CO₂ продължават бавно да нарастват.

В транспорта остава силната зависимост от конвенционалните горива.

Като цяло, това забавя икономическото развитие на страната и интегрирането ѝ с глобалните и регионални процеси, води до изоставане и в регионален план, спрямо непосредствените ни съседи.

Глобализъм и силно ангажиране на правителството – възможната алтернатива

В такъв свят глобализацията продължава и вниманието на правителството и индустрията е в посока на създаване и подкрепа на допълващи се мерки и условия. Подобряването на енергийната сигурност е обща загриженост. Чрез интензивни контакти със страните-производителки енергийните доставки са относително осигурени. Страните-потребителки със своята ангажираност са склонни и способни да предоставят гаранции за сигурността на потребление. Многостранните споразумения относно инвестиционните условия подпомагат движението на необходимите финансови потоци. Изградени са трайни мулти-енергийни консултативни механизми между страните-производителки и страните-потребителки в частност. Обновената Енергийната харта влиза в сила и пазарът в Югоизточна Европа се равнява по графика на договора.

Връзките между Русия и ЕС са такива, че не изискват специална външна енергийна политика на ЕС. Съществува ефективен механизъм за координация и насочване на националните енергийни политики между страните-членки на ниво ЕС. Руският енергиен износ не е определян от съображения в областта на външната политика и потребителите са третирани равнопоставено. В същото време се разнообразяват енергийните източници, благодарение основно на осъществяваните мерки в областта на енергийна ефективност, която подобрява задоволяването със собствени ресурси и поддържа конкурентността на икономиката.

Това се осъществява в средата на разумно регулиран отворен пазар, създаващ прозрачни условия за формиране на енергийните цени и внимание от страна на правителството за достъпността на енергията за всички потребители. Така може да се очаква да се постигне силен пазар и силни пазарни участници и компании. Това води до устойчиво развитие на системите и качеството на услугите, чрез трайни инвестиции.

Европейският съюз, както и България, прилага политика на изследователско-приложна дейност и инвестиции в областта на новите въглищни технологии и възобновяемите източници на енергия. Основен фактор е намаляването на ефекта от емисиите от CO₂ върху промените на климата.

Инвестиционните възможности на енергийните компании и други пазарни участници са такива, че делът на чистите въглищни технологии нараства в рамките на постоянния дял на общото потребление на въглища. Природният газ и ядрената енергия остават важен фактор за производство на електроенергия. Разширява се участието на възобновяемите източници.

Енергийната ефективност е подкрепена допълнително чрез международен ценови механизъм за емисиите на CO₂. В областта на мобилността тя се подобрява значително с въвеждането на неутрални спрямо емисиите на CO₂ биогорива.

Макар на пръв поглед футуристичен, този поглед към бъдещето заслужава да бъде публично обсъден, тъй като енергетиката е дългосрочен отрасъл и решенията, взимани днес, ще определят за години напред не само енергийното но и икономическото ни развитие.

От институционална гледна точка има значима разлика между вариантите. Политически приемлив може да стане модел на енергийна политика като споделена отговорност между страните членки и ЕС³

(модела залегнал в черновата Конституция) или модел в който енергийната политика се формира на междудържавно ниво с степен на общо разбиране как да се решават въпроси от общ интерес извън общността. Може да си представим и по регионално ориентиран подход чрез коалиции на желаещите или модел в който пазарите се интегрират все повече и повече успоредно с ограничена намеса на правителствата и ЕС.

---

³ Ако приложим координатната система върху ЕС, възниква въпросът: “Може ли ЕС да бъде разглеждан като едно цяло?” До настоящия момент, в рамките на ЕС независимо от наличието на общностно законодателство в областта на енергетиката, няма единна европейска енергийна политика. В голяма степен има две големи групи от държави с подобна енергийна политика и множество национални изключения. Двете големи групи се различават основно по виждането си за ролята на държавата в икономическите процеси. Едната, която можем да определим като англосаксонска или северна група, пледира за по слабо ангажиране на държавата. Втората, латинска или южна група, държи на ролята на държавата в посочване на посоката на развитие. Двете групи подкрепят различен подход. Първата, може да бъде определена като “общностна енергийна политика” със силен елемент на външна енергийна политика, а втората като изповядваща “обща енергийна политика”, при която страните-членки координират своите национални политики, като договарят прилаганите инструменти за отделните случаи.